

УДК 340.12:35.072.22

Зінов'єв Кирило Сергійович,

викладач кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного Гуманітарного Університету

ДО ПИТАННЯ МЕТИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮСТРАЦІЇ ЯК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ПРАВОВОГО ЯВИЩА

Постановка проблеми. Серед найбільш глобальних проблем вітчизняного законодавства виділяються одночасно недостатність наукових розробок, недосконалість існуючих досліджень та ігнорування законодавцем надбань юридичної науки. Завдання юридичної науки не лише дослідження нових явищ правового життя, а й аналіз чинного законодавства, виявлення в ньому недоліків та пошук шляхів усунення цих недоліків. Як зауважує Ю.М. Оборотов, функціональна роль загальнотеоретичної юриспруденції повинна розглядатися в тому числі крізь призму використання юридичної теорії в практиці правотворчості і правозастосування, вибору правових засобів і формування механізму дії права, висунення суб'єкта права в центр правового розвитку і багато чого іншого, пов'язаного із забезпеченням ефективності дії всієї правової системи України [8, с. 99].

На сьогоднішній день можна констатувати, що питання люстрації залишилися недослідженими в юридичній науці окрім поодиноких наукових розвідок на межі з політологією та державним управлінням. Це, однак, не вплинуло на політичне рішення прийняти окремий Закон про люстрацію, та якнайшвидше його реалізувати на практиці. Однак, вважаємо дане рішення поспішним та ірраціональним без належного обґрунтування з позицій загальнотеоретичної юриспруденції, адже застосування такого законодавчого матеріалу породжує прецедент, можливий вплив якого на соціум, державу, правову систему не досліджений і, скоріше за все, небезпечний (з огляду на непередбачуваність наслідків).

Отже, **мета** даної статті – співвіднести існуючі норми законодавства з доктринальним баченням концепту люстрації задля визначення необхідності та можливої методології дослідження правової природи люстрації.

Виклад основного матеріалу. Питання люстрації лише починають ставати об'єктом вітчизняного наукового дискурсу, однак, оминаючи загальнотеоретичні дослідження, науковці спрямовують свій інтерес до галузевої специфіки застосування люстраційних процедур, елементи якої здаються зрозумілими та практично значущими.

Однак, на нашу думку, першочерговим завданням юридичної науки у цьому питанні є аналіз історично-правового досвіду застосування люстрації та вироблення концепції люстрації з позиції саме теорії держави і права, так як організаційно-прикладна функція даної науки знаходить свій прояв в перетворенні, реформуванні державно-правового життя, в розробці рекомендацій і пропозицій щодо вирішення актуальних проблем державно-правового будівництва, в забезпеченні науковості державного управління та правового регулювання [1, с. 9]. Дану функцію вітчизняна наука повинна реалізовувати не формально та опосередковано, а невідкладно долучатися до нагальних проблем національного законодавства та правозастосовчої практики.

Не вступаючи в полеміку щодо доцільності використання терміну «правова політика» держави, звернемо лише увагу на необхідність її заснування на науковому фундаменті. «Наукові основи правової політики слід розглядати у вигляді системи теоретичних і емпіричних знань, що сприяють якісній розробці, прийняттю і ефективній реалізації правових рішень нормативного і ненормативного характеру, спрямованих на забезпечення оптимального функціонування правової системи, створення умов для її перспективного розвитку та вдосконалення» [10, с. 105].

Розглянемо лише деякі недоліки чинного законодавства про люстрацію задля обґрунтування

необхідності дослідження даного правового явища саме на загальнотеоретичному рівні.

Почати необхідно з визначення терміна люстрації, адже, як відомо, юридична практика (в даному випадку законодавча) та юридична наука пропонують свої шляхи формування термінів [4, с. 44]. Так чинний Закон України «Про очищення влади» отожднює люстрацію з очищенням влади, вкладаючи в останній «заборону окремим фізичним особам обіймати певні посади ... в органах державної влади та органах місцевого самоврядування» [12]. В попередніх же публікаціях автора [2, 3] доводилося, що визначення люстрації, виходячи з різних поглядів, радше пов'язане з явищами вимушеного обмеження прав, службової перевірки, перехідного правосуддя аніж «політичною чисткою щодо представників старого режиму новою владою» [2, с. 78].

Вважаємо за необхідне надання альтернативного визначення даного терміну та формування загалом категоріального апарату в даній сфері, що повинно стати викликом саме для теорії держави і права. Підтримуючи думку Ю.М. Оборотова, наголошуємо на тому, що загальнотеоретична юриспруденція відповідно до всієї сукупності юридичних наук виконує консолідуючу роль, оскільки не тільки визначає формування категоріального апарату юриспруденції, а й забезпечує узгодження теорій різного рівня (галузевих і спеціальних) шляхом формування загальнотеоретичного знання і його методологічного впливу на розвиток правової сфери та інститутів держави [5, с. 61]. Загальна теорія держави і права здатна надати в розгорнутих категоріях і поняттях цілісну картину державно-правової реальності в усіх напрямках і в усіх її проявах [6, с. 4].

При дослідженні правової природи люстрації необхідно врахувати плюралізм підходів до концепту люстрації та родових об'єктів, до яких остання відноситься дослідниками. Крім того, вважаємо, що емпіричний матеріал юридичної практики країн Європи повинен слугувати базисом для наукових розробок сьогодення на теренах люстраційних процедур. Для уникнення спроб опанування ефемерного явища люстрації необхідно спиратися на існуючі та історичні моделі люстрації країн Східної Європи, системний аналіз яких дасть змогу сформулювати уявлення й про загальний концепт люстрації з позицій загальнотеоретичної юриспруденції.

Навіть поверхневий аналіз законодавства про люстрацію окремих країн приводить до висновку про неоднорідність нормативного матеріалу з означеного питання, що пояснюється й різним підходом, що застосовувався конкретним законодавцем в конкретних історичних умовах. А, отже,

використання порівняльного методу має слугувати гарантією досягнення певної об'єктивності результатів дослідження. Невід'ємність застосування принципу історизму зумовлена хаотичним розташуванням на діаграмі часу люстраційних процесів в окремих державах.

Повертаючись до нині чинного Закону «Про очищення влади», сконцентруємо свою увагу й на інших вадах нормативного документу. Аналізуючи положення ч. 2 ст. 1, приходимо до висновку, що законодавець знехтував абстрактним характером норми, формулюючи її таким чином: «...заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підбив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини...».

Однією з ознак норми права країн романо-германської правової сім'ї є її загальний характер. Таке правило узагальнює цілий ряд подібних випадків, що неодноразово повторюються в процесі життєдіяльності суб'єктів правовідносин, і має абстрактний характер [9, с. 65]. Даний недолік, вважаємо, виходить за рамки законодавчої техніки та лежить скоріше в сфері загальної теорії права та полягає в надмірній конкретизації, звуженні та уособленні норми закону. Це призводить до звуження сфери дії норми та потребує перегляду з огляду на значущість такого закону для суспільства.

На нашу думку, лише після та внаслідок осмислення юридичного концепту люстрації на загальнотеоретичному рівні можливим стане й перманентне ефективне застосування люстраційних процедур на благо суспільства і без порушень правових засад.

Необхідно зауважити комплексний характер дослідження проблем люстрації, адже явище люстрації знаходиться поза межами окремої галузі права, охоплюючи конституційне, адміністративне, кримінальне, процесуальне та інші галузі права, а також на пряму пов'язано з політичними та соціальними науками. Правовідносини люстрації одночасно включені до концептів державного механізму, громадянського суспільства, кореспондують з теоріями прав і свобод людини і громадянина, відповідальності, принципами соціальної справедливості та верховенства права тощо. Все це підкреслює важливість саме загальнотеоретичного осмислення люстрації для подальшого формування кола питань галузевих юридичних та загалом неюридичних наук.

Наукове пізнання означеної проблематики, однак, вважаємо недоцільним за межами критичного аналізу люстрації, адже ефективність втілення в життя юридичних концепцій люстрації залежить

від оцінки можливої інтенсивності люстрації (так званої жорсткості люстрації), передбачуваних ризиків та результатів люстрації.

В контексті даної статті необхідно звернути увагу й на практичне значення результатів дослідження. Окрім раніше визначених векторів дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу й на те, що українське законодавство містить ряд якісних критеріїв, які залишаються недостатньо реалізованими через відсутність механізмів їх втілення в життя.

Так, наприклад, ст. 3 нині чинного Закону України «Про державну службу» визначає одним з принципів державної служби в Україні принцип професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі [11]. Такий самий принцип міститься в Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [7]. Новий Закон

«Про державну службу», що незабаром набере чинності, дещо деталізує та визначає принципи, що на перший погляд здаються занадто абстрактними та розмитими [13], все ж таки залишаючи поле для тлумачення. На нашу думку, ці та інші принципи та критерії набудуть відчутного змісту за допомогою люстраційних перевірок. Люстрація як така дасть змогу наповнити новим осяжним і зрозумілим змістом якісні параметри посадової особи, а отже буде вироблено механізм реалізації цих положень на практиці.

Висновки. Отже концепт люстрації знаходиться в межах наукового пошуку загальнотеоретичної юриспруденції та вимагає окремого дослідження з використанням широкої методології, що пояснюється комплексним характером дослідження і якнайширшим застосуванням досягнень як галузевих юридичних, так і неюридичних суспільних наук.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матузов Н. И. Теория государства и права: учебник / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – М. : Юристъ, 2004. – 512 с.
2. Зінов'єв К. С. Правова природа люстрації в перехідних державах / К. С. Зінов'єв // Часопис цивілістики. – 2014. – № 16. – С. 75-78.
3. Зінов'єв К. С. Поняття люстрації (очищення влади) / К. С. Зінов'єв // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – Вип. 23. – С. 50-51.
4. Сорокина Ю. О проблеме юридической терминологии / Ю. Сорокина // Российский журнал политологических исследований. – 2015. – № 1. – С. 41-44.
5. Оборотов Ю. Н. Общетеоретическая юриспруденция – теория государства и права нового времени / Ю. Н. Оборотов // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2009. – Том 8. – С. 54-62.
6. Афоничкина Н. В. Категориальный аппарат фундаментальной науки правоведения как инструмент познания в образовательном процессе / Н. В. Афоничкина // Вестник ОГУ. – 2010. – № 3 (109). – С. 4-11.
7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
8. Оборотов Ю. Н. Актуализация методологической функции общетеоретической юриспруденции / Ю. Н. Оборотов // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 67. – С. 99-105.
9. Задорожний Ю. А. Витоки формування норми права, як базового елемента системи права романо-германської правової сім'ї / Ю. А. Задорожний // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2008. – № 4. – С. 63-65.
10. Трофимов В. В. Научная обоснованность правовой политики как фактор ее осуществления / В. В. Трофимов // Правовая политика и правовая жизнь. – 2008. – № 3. – С. 101-109.
11. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>
12. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>
13. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

Зінов'єв Кирило Сергійович

ДО ПИТАННЯ МЕТИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮСТРАЦІЇ ЯК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОГО ПРАВОВОГО ЯВИЩА

У статті доводиться необхідність дослідження люстрації з позицій теорії держави і права та аргументується застосування певного методологічного інструментарію для досягнення мети дослідження. Обґрунтовано практичне значення загальнотеоретичного дослідження правовідносин в сфері люстрації.

Ключові слова: люстрація, загальнотеоретична юриспруденція, терміни та категорії, методологія дослідження.

Зиновьев Кирилл Сергеевич

К ВОПРОСУ ЦЕЛЕЙ И МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ЛЮСТРАЦИИ КАК ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКОГО ПРАВОВОГО ЯВЛЕНИЯ

В статье доказывается необходимость исследования люстрации с позиций теории государства и права и аргументируется применение определенного методологического инструментария для достижения цели исследования. Обоснованно практическое значение общетеоретического исследования правоотношений в сфере люстрации.

Ключевые слова: люстрация, общетеоретическая юриспруденция, сроки и категории, методология исследования.

Zinoviev Kyryl Serhiiiovych

TO THE QUESTION OF THE PURPOSE AND METHODOLOGY OF LUSTRATION STUDY AS GENERAL THEORETICAL LEGAL PHENOMENON

The article proves the necessity of lustration research from the standpoint of theory of law and discusses the use of specific methodological tools to achieve the purpose of the study. It grounds practical significance of the general theoretical research in the field of legal lustration.

Keywords: lustration, general theoretical law, terms and categories, research methodology.